

ЗВІТ ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ ПІДПРИЄМЦІВ М. КОНОТОП

Опитування проводилося

у співпраці з проектом

«Економічний розвиток міст»

за підтримки

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

Травень 2007 р.

ВИВЧЕННЯ ДУМКИ ПІДПРИЄМЦІВ

I. ВСТУП

У квітні - травні 2007 року було проведене опитування роботодавців м. Конотоп. Це опитування є елементом процесу стратегічного планування економічного розвитку з залученням громади, який визначатиме економічне майбутнє міста. Метою опитування було отримання корисної та достовірної інформації для членів Експертного комітету стратегічного планування (ЕКСП) стосовно думки тих, хто здійснює інвестиції та створює робочі місця в Конотопі. Серед питань анкети були історія і статус підприємства, характер бізнесу, робоча сила та персонал, інформація про розміщення підприємства, послуги, що надаються органами влади, та стосунки з ними, а також загальна думка про місто як середовище для ведення бізнесу.

II. МЕТОДОЛОГІЯ ТА ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

До 24 травня 2007 року було заповнено 75 анкет. У переліку для опитування були як найбільші роботодавці міста, так і вибірка малих та середніх підприємств. Серед отриманих відповідей були також анкети 12 комунальних підприємств (на яких у даний час працює 727 осіб). У цьому звіті зведено узагальнені відповіді всіх підприємств.

В опитуванні прийняли участь вісім великих підприємств на яких працює понад 250 осіб, на одному з них працює понад 1400 працівників. П'ятдесят чотири з 75-х опитаних підприємств забезпечують роботою менш ніж 50 працівників кожне.

Для отримання якомога повніших і відвертіших відповідей, респондентів запевнили, що цей звіт не буде містити посилань на конкретні підприємства, а інформація в анкетах буде конфіденційною. Однак, жодне з підприємств не скористалось «правом інкогніто».

Були виявлені відмінності у відповідях між підприємствами, що належать до різних галузей економіки, а також між великими підприємствами та представниками малого й середнього бізнесу. Тому частину даних було проаналізовано з урахуванням цих відмінностей.

Звичайно, опитування 75-ти підприємств не може абсолютно відобразити думку всієї бізнесової спільноти Конотопа, але ці підприємства, як традиційні роботодавці, так і динамічний, зростаючий сектор малих і середніх компаній, репрезентують значну частину місцевої економіки, і дають можливість порівняти результати цього опитування з результатами аналогічних опитувань, проведених в 27 інших містах України.

На опитаних підприємствах працює 9046 осіб (у т.ч. 305– жителі передмість, що становить близько 3,4%). Якщо врахувати, що всього у місті налічується 22,7 тис. зайнятих осіб, то фактично опитані працедавці 39,9% працюючих (штатних працівників) у місті. Вибірка є пропорційна до кількості працюючих на малих, середніх та великих підприємствах та репрезентативною з похибкою близько 1%.

III. ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ. РЕЗЮМЕ

1. Місцева економіка виявляє ознаки консолідації після нещодавніх процесів приватизації, які супроводжувалися становленням і зростанням динамічного

сектора малих і середніх підприємств. Місцеві підприємці найбільше незадоволені загальною економічною ситуацією в країні, національним законодавством, низьким рівнем інвестицій, бюрократизмом (особливо щодо ліцензування, надання різноманітних дозволів та виділенням земельних ділянок), а також відношенням службовців до підприємців.

2. Загальна кількість працівників на всіх підприємствах-респондентах сьогодні складає 9046. У найближчі 2-3 роки планується створити ще близько 155 робочих місць. Рушійною силою у створенні нових робочих місць є підприємства з кількістю працюючих до 50 осіб, особливо будівельної галузі, сфери торгівлі та обслуговування, де респонденти найбільш позитивно оцінюють перспективи на наступні роки. Жодне з великих підприємств не планує збільшити кількість робочих місць.
3. Стан ринку праці визначається такими важливими параметрами:
  - 42,8% працюючих – жінки (у 2001 році їх було близько 46,5);
  - 13,3 % працюючих мають вищу освіту (у 2001 році їх було близько 11,8%);
  - жителі передмість складають 3,4% (у 2001 році їх було близько 4,7%).
4. Експортна орієнтація місцевої економіки є доволі високою. За межі України експортується майже 60% продукції. Однак, експортерами є лише 9-ть підприємств. Для 5-х із них, основним ринком збуту є країни СНД. Чотири великих компанії та одна мала експортують значно більше половини своєї продукції. Природно, що малі та середні підприємства сфери послуг обслуговують переважно місцевий та регіональний ринки (тобто національний ринок).
5. Рівень збуту на одного працюючого (52 тис. грн. на рік) в бізнесі (продуктивність праці) є на рівні середнього в Україні.
6. Проблемою є нестача висококваліфікованої робочої сили. При цьому якість працюючих трудових ресурсів (порівняно з середніми значеннями в інших містах України де проводилось аналогічне опитування) є доволі високою. На загал, за оцінками керівників підприємств, «задовільні» (20 %) та «погані» (0,3 %) працівники складають порівняно незначну величину. Така відсоткова частка «поганих» працівників не віщує проблем ні для працедавців, ні для інвесторів, які планують «прийти» у місто. Число «відмінних» працівників на думку місцевих працедавців становить – 39,7 %, а «добрих» - 45,9%. Ринок праці має певні резерви, які дозволяють зробити зміни на краще. Середня заробітна плата (2006 р.) досягла позначки - 901 грн. на місяць. У 2005 році вона була 814 грн./міс. (в Україні у 2005 середня зарплата складала – 806 грн. на місяць). Відносно багато підприємств (16) або вже відчувають брак працівників необхідної кваліфікації, або очікують його у недалекому майбутньому (14). Проте 45 підприємств з 75 опитаних не мають такої проблеми. Головним чином дефіцит високо кваліфікованих спеціалістів відчувається серед інженерно-технічних працівників у технічних сферах. Бракує кадрів ряду робітничих професій. Малий бізнес також відчуває брак кваліфікованих працівників, зокрема, у сфері маркетингу.
7. Лише чотири підприємства мають відділи, що займаються науковими розробками. Ще п'ять підприємств планують їх створити найближчим часом.
8. Більшість будинків міста, комунальне та технологічне обладнання міста знаходяться у не надто доброму технічному стані. Відчувається брак площ для розвитку малого бізнесу. Про бажання розширити свій бізнес повідомило 18 фірм. Труднощі з отриманням землі або приміщень відчувають 36 фірм, але стільки ж не мають таких проблем. Великі підприємства проблем із браком виробничих площ та земель для розширення не відчувають. Чотири з них навіть планують продати, або здати в оренду частину цих надлишків. Шість фірм заявили про розширення в

- інших адміністративно-територіальних одиницях. Ще стільки ж розглядають таку можливість у недалекому майбутньому. Одне з підприємств планує перенести частину виробництва в одну з країн СНД, намагаючись бути ближче до споживача.
9. Приплив зовнішніх фінансових ресурсів до місцевої економіки є дуже незначним. Серед опитаних не має жодного підприємства з іноземними інвестиціями. Загальна сума очікуваних інвестицій на найближчі 2-5 років у розмірі 8,6 млн. грн. є надто малою для міста з населенням близько 97 тис. мешканців. Розуміючи, що внутрішніх інвестиційних ресурсів у місті недостатньо – майже половина опитаних підприємців висловились за залучення прямих іноземних інвестицій. Розвиваючись, підприємства міста планують створити понад 150 нових робочих місць, однак, це не надто оптимістичний показник, що є значно нижчим за середньо статичні дані в інших містах. Зважаючи на відносно низький рівень «задекларованого» зростання інвестиційних ресурсів можна із високим рівнем достовірності стверджувати, що більшість цих робочих місць будуть належати до категорії т.зв. «низько технологічних».
  10. Хоч підприємці не особливо задоволені бізнес-кліматом у місті, жодна з фірм не задекларувала припинення свого бізнесу і перенесення його в інше місто. Проте, чотири невеликих підприємства розглядають можливість перенесення своєї діяльності до іншого міста. Цей крок вони це планують здебільшого в пошуках кращої кон'юнктури ринку та пошуку нових клієнтів. Також основними причинами респонденти назвали: кращий бізнес - клімат у іншому місті, погані послуги, що надаються органами місцевого самоврядування, зміна ринкової кон'юнктури та відсутність землі для розширення.
  11. Визначальними чинниками розташування більшості підприємств саме в Конотопі є наявність недорогої і кваліфікованої робочої сили, ринків збуту товарів і послуг (в основному характерно для невеликих підприємств), наявність постачальників сировини та галузевих кластерів .
  12. Загалом, рівень якості послуг, що надаються органами місцевого самоврядування в м. Конотопі є значно кращим порівняно з середньою величиною, отриманою у результаті узагальнення даних з інших опитаних міст України. Так по усіх параметрах, крім стану із будівництвом житла, підприємці міста оцінили якість послуг вище, ніж середньо-український показник. У середньому це 2,7 за 4-бальною шкалою, де 1 є найвищою, а 4 – найнижчою оцінкою. Житлове будівництво, утримання доріг, охорона правопорядку, ліцензування і наданням дозволів на ведення будівельних робіт, наданням ділянок і будівель для ведення бізнесу, а також розвиток комунальної інфраструктури саме ті сфери, де бізнес оцінює послуги, що надаються місцевою владою найкритичніше.
  13. Відчувається, що місцевий бізнес (особливо малий) очікує від міської влади постійного інформаційного обміну та реальної зацікавленості влади бізнес-кліматом міста. Невдоволення малого і середнього бізнесу викликає також значна бюрократична тяганина, особливо щодо вирішення земельних питань.
  14. Чотирнадцять з 65 респондентів оцінили якість місцевої влади на відмінно. На «добре» міську владу оцінили 38 підприємців, 17 - «задовільно» та лише 2 - «погано». Чотири підприємства відповіло, що «не мають думки». За правилами соціології така відповідь відноситься до негативних. Слід звернути увагу, що оцінка місцевої влади – 2,1 (за 4-х бальною шкалою, де 1 -є найкращою оцінкою) є дещо вищою, ніж середній рівень якості послуг, що нею надається (2,7). Ці дані демонструють ще наявний у міської влади «кредит довіри» та «наполегливе очікування змін на краще».

15. Лише дещо гіршими були думки про бізнес-клімат у Конотопі (середній бал – 2,38). Вісім компаній оцінили місто як «відмінне» місце для ведення бізнесу, 32-і - «добре», і 30 - «задовільне». Троє респондентів поставили Конотопському бізнес-клімату оцінку «погано». Також двоє підприємців висловились, що «не мають думки» про стан бізнес середовища в місті. Однак, ми відносимо цю відповідь до негативних.
16. Компанії поділяють думку, що місцева економіка поліпшиться завдяки таким позитивним змінам на місцевому рівні: залученню прямих іноземних інвестицій (48%), будівництву житла (47%), розвитку малих і середніх підприємств (44%), розвиток комунальної інфраструктури (37%), покращенню соціальних послуг (28%), підтримці сільського господарства та розвитку села (24%), розвитку інфраструктури бізнесу (16%).

IV. РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ

1. СТАТУС ПІДПРИЄМСТВ

Більшість опитаних підприємств (56 з 75) було засновано після 1990 року, проте частина з них є «продовжувачами справи» традиційних галузей та своїх попередників. Найбільша частка новостворених компаній належить малим підприємствам у сфері торгівлі та послуг, тоді як у сфері виробництва та серед великих роботодавців переважають традиційні підприємства машинобудівної, транспортної, авіаційної та харчової галузей промисловості. Серед опитаних підприємств не має жодного іноземного чи хоча б з часткою іноземного капіталу. У структурі власників усіх опитаних підприємств відносна частка державної власності сягає 24 відсотків (основним чином через три великі підприємства), комунальної –9%.

При цьому основними власниками восьми найбільших підприємств міста (з кількістю працюючих понад 250 осіб) є держава (30%) та українські юридичні особи (65%).

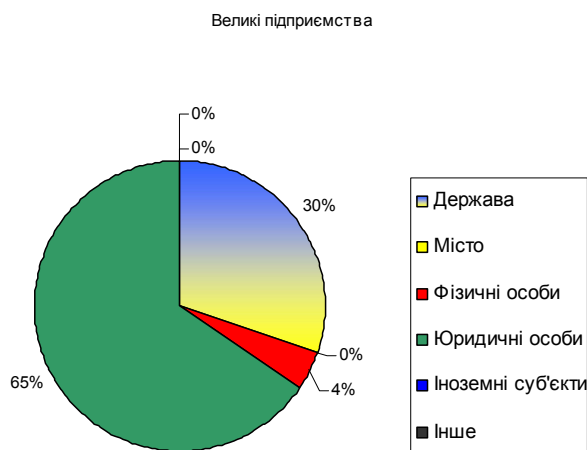

Рис. 1. Структура акціонерів (власників) великих підприємств

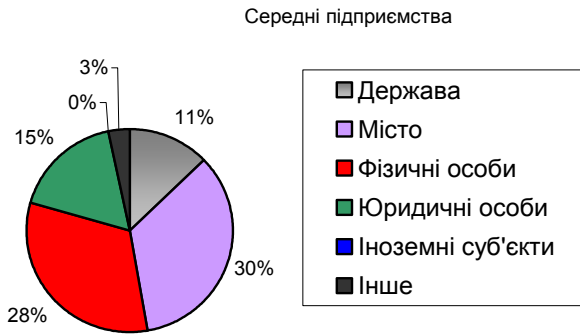

Рис. 2. Структура акціонерів (власників) середніх підприємств

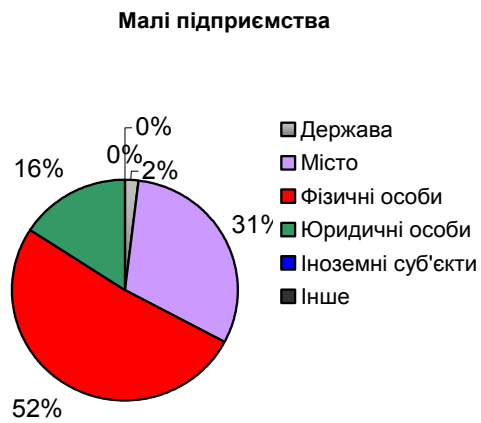

Рис. 3. Структура акціонерів (власників) малих підприємств

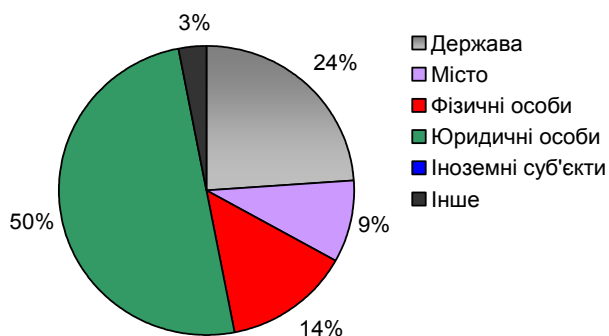

Рис. 4. Структура акціонерів (власників) усіх опитаних підприємств

2. ЗАГАЛЬНИЙ СТАН БІЗНЕСУ

Економіка міста досить добре диверсифікована, але її головним сектором залишається промисловість. Саме промисловість продовжує бути головним роботодавцем та основним експортером. Найбільш вагомий внесок належить двом великим підприємствам (авіаційної промисловості та машинобудування).

Конотоп, як і більшість подібних міст України, відчули вплив значних коливань щодо змін на ринку праці протягом перехідного періоду. Найбільші працедавці сьогодні працюють доволі успішно, нарощуючи виробництво та демонструючи прийнятну ефективність. Опитування виявило досить стабільну галузь будівництва та виробництва будівельних матеріалів. Ринки збуту будівельних підприємств знаходяться, природно, у Конотопі та Сумській області, однак, одне з великих підприємств цієї галузі більшість своєї продукції експортує.

Новим явищем у місцевій економіці є розвиток малих і середніх підприємств після 1990 р.; ці компанії здебільшого задовольняють різноманітні потреби регіональних галузей, домогосподарств і населення.

Респонденти мали назвати чинники негативного впливу на поточний і майбутній розвиток своєї продукції чи послуг (див. рис. 5).

До чільної групи чинників увійшли: (1) загальна економічна ситуація – згадувалася 76% всіх респондентів і 100% представників великих підприємств; (2) внутрішня конкуренція 56%, (50% - для великих підприємств), (3) національне законодавство 41% та 63% відповідно. Четверту позицію отримали «витрати на енергетичні ресурси» - 36% (однак, ця проблема є більш значущою для великих підприємств – її зазначили 50% з них). Далі (5) «застарілі засоби виробництва» — 32% (38% - для великих), шоста позиція: витрати на матеріали і комплектуючі – 31% (більш важливою ця проблема є для великих підприємств – 63%), (7)– «високі процентні ставки» - 15% (25% - для великих); (8) «нестача кваліфікованої робочої сили» – 9% (однак, жодне з великих підприємств не вважають це значною проблемою), (9) недоступність фінансування – 8% (13% - для великих); (10) «втрата ринків колишнього СРСР» – 8% (50% - для великих підприємств).

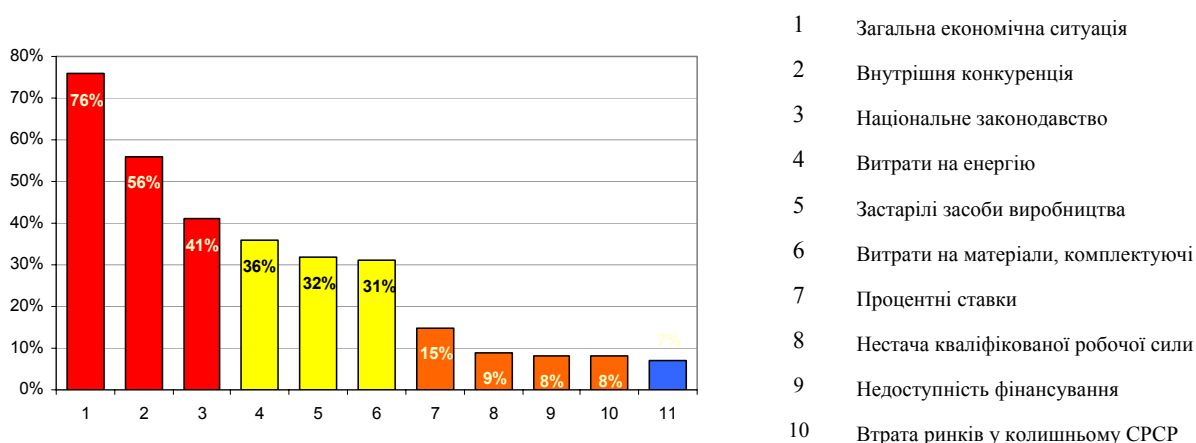

Рис. 5. Перешкоди для подальшого розвитку (усі підприємства)

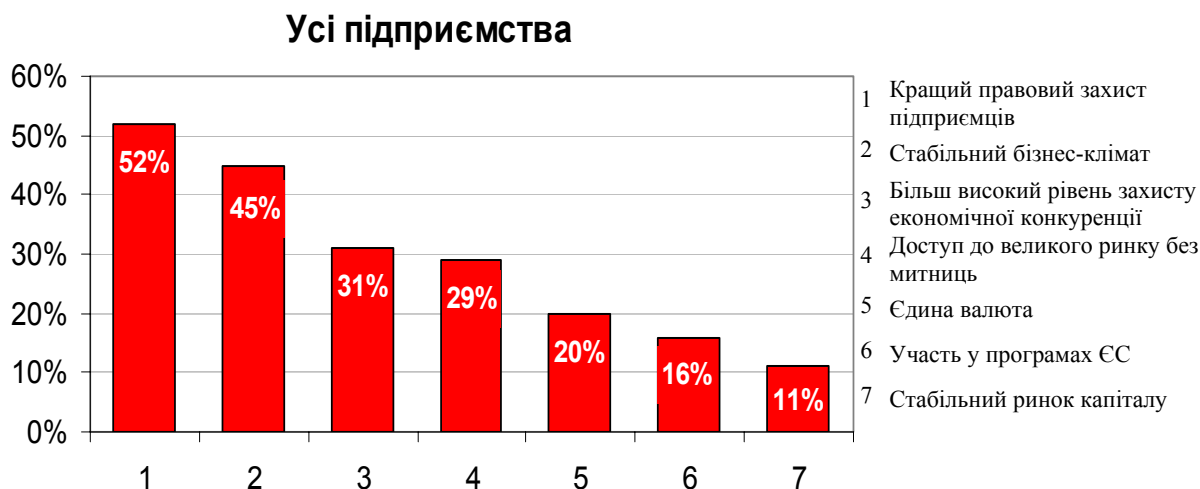
Такі перешкоди як «вартість робочої сили» - 7% (великі – 0%), «іноземна конкуренція» та «ставлення місцевої влади» набрали лише по 4% кожна (великі – 25% та 0%), «обмеження пов'язані із захистом довкілля» - 1%. Віддаленість ринків – не вважається суттєвою перешкодою жодним із опитаних підприємств.

Рис. 6. Перешкоди для подальшого розвитку (великі підприємства)

Примітка. Червоним ромбом позначені середні зведені дані, отримані у результаті опитування підприємців у 27-ми інших містах України.

Очікування, пов'язані з більш тісним співробітництвом України з ЄС чи вступом до цієї організації, є досить позитивними, хоча підприємства передбачають і негативні наслідки.

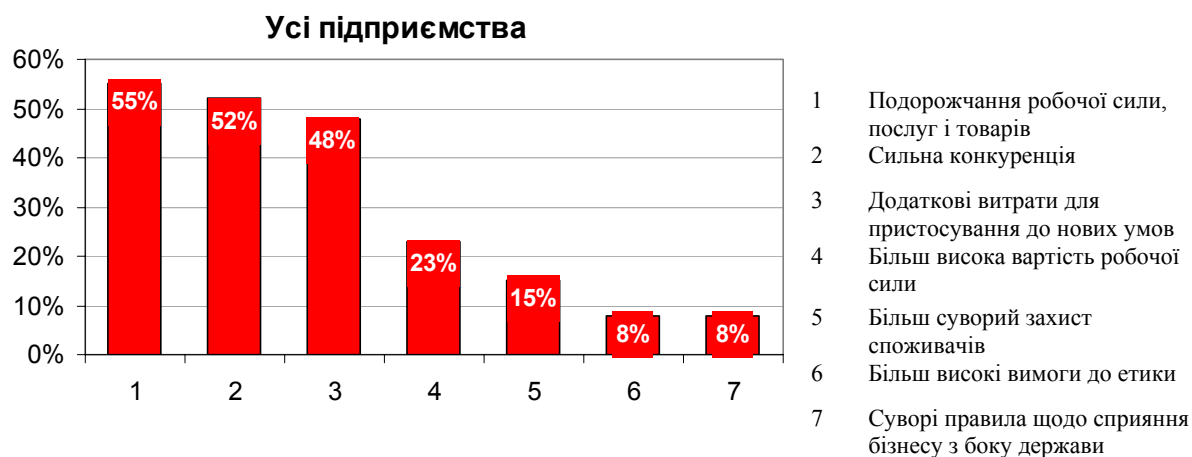
Рис. 7. Переваги вступу до ЄС

Кращий правовий захист підприємців (52 %), стабільніший бізнес-клімат (45 %), більш високий рівень захисту економічної конкуренції (31%), доступ до великого ринку без митних перешкод (29%), єдина валюта (20%), участь у програмах ЄС (16%) та стабільний ринок капіталу (11%) є на думку опитаних підприємств головними вигодами від початку процесу інтеграції та показують нам, чого цим підприємствам найбільше бракує в сьогоdnішній Україні.

Пріоритети для великих підприємств були наступні: доступ до великого ринку без митниць 63%, по 50% висловились за кращий правовий захист підприємців та більш високий рівень захисту економічної конкуренції, по 13% відповідно за стабільніший бізнес-клімат, єдину валюту та участь у програмах ЄС.

З іншого боку по 55% підприємств з острахом очікують на втрату переваги, яку вони мають через подорожчання послуг і товарів, 52%-остерігаються сильної конкуренції, а 48% непокоїть необхідність понести додаткові витрати на пристосування до нових умов.

На думку 23% респондентів, негативно на позицію чи результати діяльності місцевих підприємств можуть вплинути більш висока вартість робочої сили та більш суворий захист споживачів (15%). Більш суворі правила щодо сприяння бізнесу з боку держави та більш високі вимоги до етики назвали по 8% підприємств.

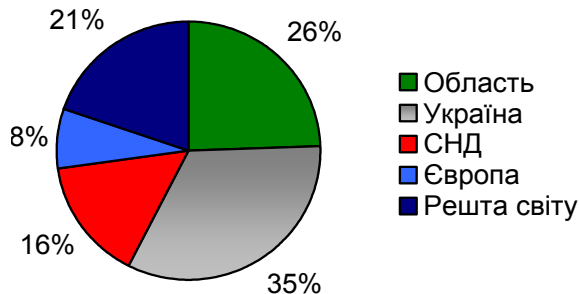
Рис. 8. Недоліки вступу до ЄС

Більш суворе, ніж в Україні законодавство з охорони оточуючого середовище не назвало жодне з опитаних підприємств.

Якщо розглядати вибірку в розрізі окремих секторів, то експортно-орієнтовані, підприємства більш оптимістично налаштовані на співпрацю з ЄС, однак, у той же час великі підприємства більш чітко демонструють свої побоювання. Їх думки розподілились наступним чином: сильна конкуренція – 100%, додаткові витрати для пристосування до нових умов -75%. По 38 відсотків набрали: подорожчання робочої сили, послуг і товарів та більш суворий захист споживачів.

3. КЛІЄНТИ

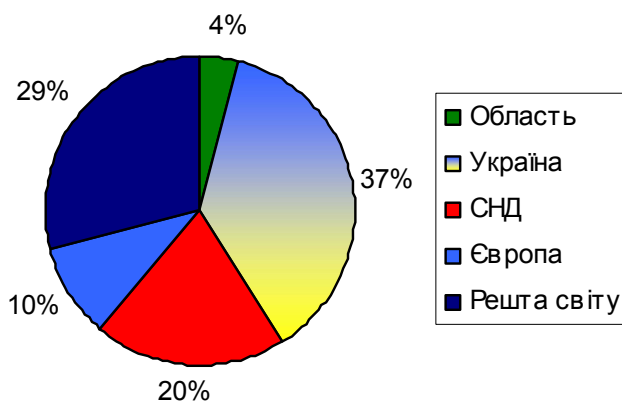
Усі компанії з готовністю надали інформацію про географічний розподіл своїх клієнтів.

Рис. 9. Регіональний розподіл збуту продукції підприємствами м. Конотоп

Як видно з Рис. 9-11 промисловість Конотоп має досить високий рівень експортної орієнтації та диверсифікації клієнтів. Головними експортерами є великі підприємства авіабудівної та машинобудівної промисловості. Однак, експортують свою продукцію 9-ть з 75-ти опитаних підприємств. Для 5-х із них, основним ринком збуту є країни СНД. Чотири великих та одна мала фірми експортують більше половини своєї продукції.

Великі підприємства

Рис. 10. Регіональний розподіл збуту продукції великими підприємствами

Ринок України (у т.ч. місцевий і обласний) заповнюється переважно малим і частково середнім бізнесом і складає у загальній структурі понад 50 відсотків. Будівельна галузь, сфера торгівлі та послуг, очевидно, обслуговують місцевий ринок.

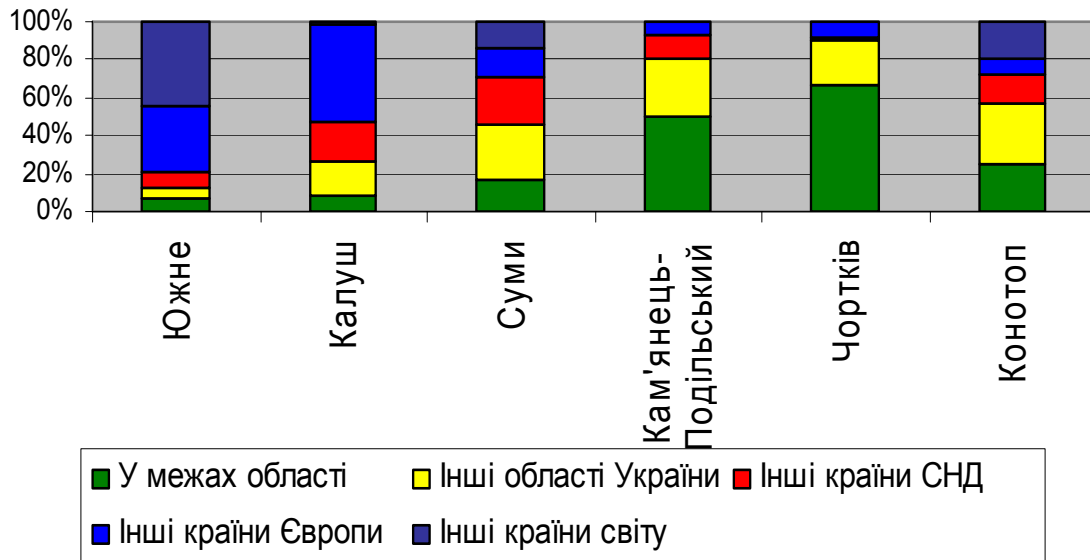

Рис. 11. Ринки збуту місцевої економіки та рівень експортної орієнтації

Економіка міста, як відмічалось вище має досить високий рівень експортної орієнтації, що близький за параметрами до показників обласного центру м.Суми, і є вищим від ряду міст, близьких за кількістю населення.

Очікування підприємців м. Конотоп щодо зростання обсягів збуту є досить оптимістичними. Усі з опитаних прогнозують ріст збуту в наступному році, правда у досить широких межах від 1% до 50%. Найбільше зростатимуть обсяги у малому бізнесі та на деяких підприємствах, що працюють у комунальній сфері.

Середній збут усіх опитаних підприємств міста на одного працівника, знаходиться на рівні 52 тис. грн./рік.

Найвищу продуктивність (збут на одного працівника) демонструють три найбільші підприємства та одне із середніх за розміром підприємство сфери оптово-роздрібною торгівлі.

Цікаво, що найнижчою є продуктивність у одному з комунальних підприємств транспортної галузі. Решта комунальних підприємств також демонструють досить низькі параметри продуктивності (збуту на одного працюючого на рік) приблизно 19 тис. грн.. В обласному центрі м. Суми цей показник – близько 35 тис. грн.. Очевидно, це пояснюється застарілими засобами виробництва, соціальною направленістю послуг, незбалансованими тарифами, відсутністю дотацій.

У цілому, деякі великі промислові підприємства міста демонструють показники продуктивності навіть дещо вищі від середньо українських. Низька ефективність на ряді підприємств, найбільш імовірно пов'язана із застарілим обладнанням, низьким рівнем інвестицій у розвиток та помилками менеджменту. Ці дані показані на рис. 15.

Респондентам було задане питання про основні причини розташування підприємства саме у Конотопі.

Для 66-ти підприємств однією з основних причин розміщення в Конотопі є наявність кваліфікованої робочої сили, для 59-ти наявність ринку збуту (клієнтури) в області, для 42-х підприємств – наявність постачальників сировини. Тридцять три фірми серед таких причин назвали наявність постачальників компонентів, і по 9 – існування кластера споріднених галузей та бази для наукових досліджень і конструкторських розробок (в основному в машинобудуванні).

Для великих підприємств найважливішими аргументами є наявність кваліфікованої робочої сили, постачальників сировини та база для наукових досліджень і конструкторських розробок.

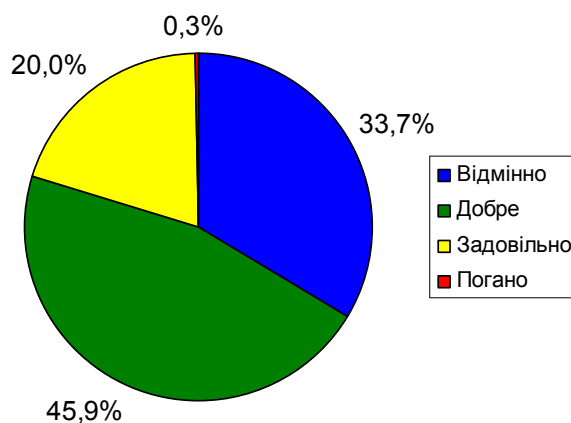

Рис. 12. Причини закріплення підприємств

Як додаткові причини розташування підприємства саме в Конотопі багато підприємств називають вже існуючу виробничу базу, а одне з підприємств вказало на наявність великого залізничного вузла. Малі підприємства переважно вказують як причину знаходження - місце проживання власника та патріотизм до рідного міста.

4. ПИТАННЯ ПРАЦІ ТА ЗАЙНЯТОСТІ

Рівень задоволення працедавців Конотопа якістю робочої сили на думку респондентів є наступним: 33,7% працівників є відмінними, 45,9% – добрими, 20% – задовільними і менше половини відсотка (0,3%) – поганими. Відзначимо, що результати опитування керівників великих підприємств демонструють похибку із узагальненими даними (щодо усіх підприємств) у межах до одного відсотка. Отже, на відміну від інших міст України у Конотопі не має значної відмінності в якості робочої сили на великих державних підприємствах від середнього по місту.

Рис. 13. Рівень задоволення працедавців Конотопа якістю робочої сили

У той же час, керівники малих приватних фірм дещо критичніше ставляться до якості робочої сили на своїх підприємствах. А саме, відмінних – 27%, добрих – 54%, задовільних – 18%, поганих – близько 1%. Ситуація в комунальних підприємствах є трохи гіршою. На «5» - керівники цих підприємств оцінили – 6% працюючих, на «4» - 43%, «задовільно» - 48% та «погано» - 3%. Очевидно, причиною є низька заробітна плата та, відповідно, престижність роботи у цьому секторі.

Загальна чисельність працівників з повним робочим днем на всіх підприємствах, що брали участь в обстеженні, становить 9046.

Промисловість Конотопа, як і більшість економік українських міст, кризу «перехідного періоду» пройшла доволі болісно. Чотири з восьми найбільших працедавців міста, впродовж останніх років (2001-2007), скорочували кількість працівників. Однак, виглядає, що саме цей крок дозволив їм частково реструктуризуватись і зберегти прийнятні параметри ефективності. Чотири інших, пройшовши кризу 90-х років, у період з 2001 по 2007 рр., навпаки, стали нарощувати кількість працюючих та обсяги виробленої продукції.

Останнім часом ситуація стабілізувалась. Шість років тому (2001) на опитаних підприємствах разом працював 8541 працівник, а торік (2006) - 8781. Тенденція демонструє стале зростання. Прогнозується, що у наступні роки чисельність працюючих повільно зростатиме. Цьому сприятимуть інвестиції у розвиток виробництва, які підприємства планують здійснити у період 2007-2012 рр. Залучивши інвестиції підприємства планують створити додатково 155 робочих місць (відносний ріст на 1,7 %). Цікаво, що з 150 з них створить малий бізнес.

Ріст чисельності працюючих найбільш значним є у малому бізнесі. За останні роки (2001-2007 рр.) кількість працюючих у цьому секторі зросла майже на третину.

Середня чисельність працівників на опитаних підприємствах у 2007 році становила 131 особу.

Жінки складають лише 42,8 відсотка працівників у вибірці, що логічно з огляду на «чоловічий» характер домінуючих секторів (машинобудування та металообробка і транспорт). У той же час до вибірки не потрапили важливі роботодавці жінок – сфери освіти й охорони здоров'я. Частка працюючих у сфері реальної економіки жінок зменшилась від 46,5% (2001) до 42,8% (2007).

Частка працівників з вищою освітою становить 13,3% і демонструє сталу тенденцію до зростання (у 2001 році – 11,8%). Це дещо нижчий показник, ніж у середньому по Україні. Однак, слід врахувати, що тут не враховані працівники, які працюють у бюджетній сфері, де процент працюючих з вищою освітою – значно вищий.

Лише чотири підприємства мають підрозділи, що зайняті науково-дослідною роботою безпосередньо на виробництві. Причому на трьох із них працює лише по одному працівнику. Одне з великих підприємств не повідомило про чисельність таких працівників. Ще п'ять підприємств планують найближчим часом створити підрозділи, що займатимуться науково-дослідною роботою. Очевидно, при такому розподілі трудових ресурсів забезпечити інноваційний напрямок розвитку промисловості міста буде нелегко.

Задоволення роботодавців якістю свого персоналу порівняно з іншими містами України (рис.14) знаходиться на високому рівні.

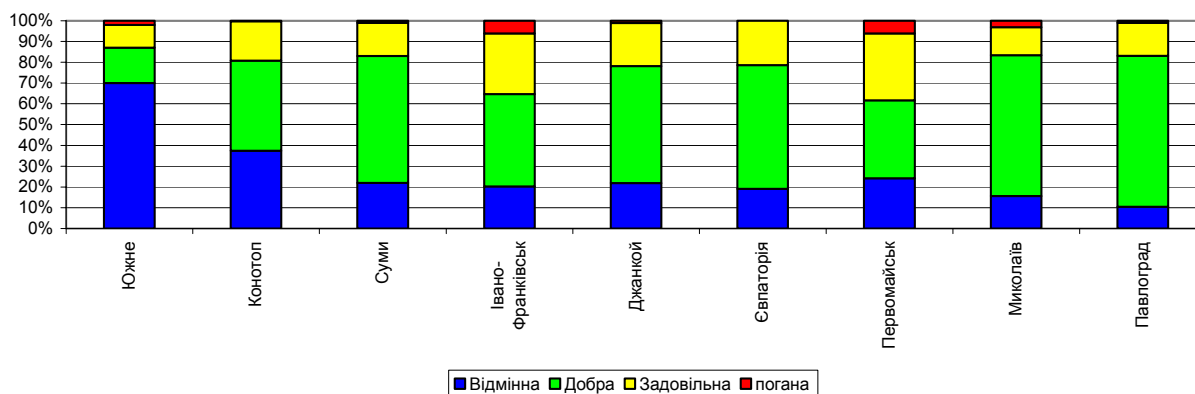

Рис. 14. Рівень задоволення працедавців деяких міст України якістю робочої сили

Фактична місячна заробітна плата на опитаних підприємствах становила у середньому 901 грн. (2006 р.) і була дещо нижча, ніж в обласному центрі м. Сумах – 968 грн. Цей параметр демонструє стале зростання, хоча є ще далеким до оптимального. У 2005 році середня зарплата у реальному секторі економіки за результатами опитування склала 814 грн.

Найнижчими є середньомісячні заробітки на малих підприємствах сфери автотранспортних перевезень, послуг і торгівлі. У цій сфері середньомісячна зарплата в 2006 році склала 683 грн. на місяць. Відносно низькою є зарплата на комунальних підприємствах, у середньому – 707 грн. на місяць (2006 р.). Лідером є великий бізнес, де цей показник у минулому році сягав 990 грн. Загалом диференціація середньої заробітної плати на підприємствах (2006) відбувається у діапазоні від 350 грн. до 1500 грн. на місяць.

Як видно з рис.15 Конотоп має показники середньої заробітної плати та питомого збуту близькі до середньо українських.

Нестача висококваліфікованої робочої сили ще не є гострою проблемою, однак її актуальність зростає. Труднощі вже сьогодні відчувають 16 підприємств з 75 опитаних, 14 - очікують виникнення кадрових труднощів у майбутньому. У 45 з 75 підприємств, що відповіли на це питання такої проблеми немає.

Відчувається дефіцит кваліфікованих спеціалістів, зокрема, інженерно-технічних працівників: програмістів, інженерів-технологів, наладчиків складного обладнання. Однак, головним чином бракує висококваліфікованих працівників робітничих професій. Причому перелік є доволі широким: ливарники, фрезерувальники, токарі, електрозварювальники, слюсарі, сантехніки, водії. Про брак таких кадрів заявили керівники 16-ти підприємств.

Цікаво, що у Конотопі, у малому бізнесі відчувається брак висококваліфікованих працівників торгівельної сфери, зокрема, менеджерів, маркетологів. Конотопські комунальні підприємства, як і більшість таких підприємств в Україні відчувають дефіцит кваліфікованих слюсарів-сантехніків, електриків, покрівельників, пічників та кондукторів. На нашу думку, причиною є не стільки відсутність на ринку праці таких працівників, скільки відносно низький рівень пропонованої заробітної плати.

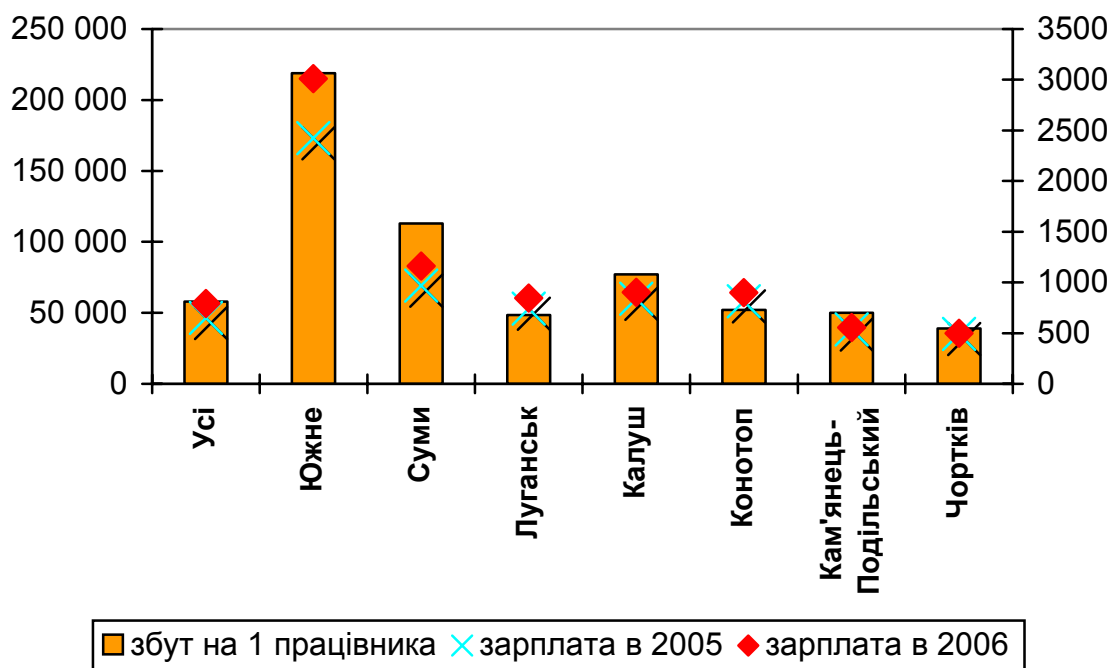

Рис. 15. Заробітна плата та збут

Примітка до Рис. 15. На відміну від інших міст, де порівнюється зарплата за 2005 та 2006 роки, дані по Сумах подані за 2006 (відмічені синім хрестиком) та 2007 рік (відмічені червоним квадратом).

5. НЕРУХОМІСТЬ

У цій сфері ситуація в Конотопі має як позитивні, так і негативні сторони (див. рис. 16). Але, якщо порівнювати з іншими опитаними містами, виглядає дещо краще лише показник можливих намірів Конотопських підприємств припинити бізнес та покинути місто. У даний час (травень 2007), жодне з підприємств не має наміру цього зробити.

З 74-х респондентів, що дали відповідь на це запитання лише 32 підприємства є власниками будівель або землі, 27-м є лише орендарями. Крім того, 15 підприємств мають майно для ведення бізнесу, але у той же час частину орендують.

Можливість розширення (наявний ресурс нерухомості) у даному місцезнаходженні мають 36 фірм з 72-х, що відповіли на це запитання. Брак нерухомого майна для розширення зазначили також 36 фірм.

У той же час, лише 14% опитаних підприємств потенційно готові надати в оренду або продати частину своїх приміщень. Це свідчить про невеликий потенціал приватного сектору щодо покращення ситуації з наявністю ділянок чи приміщень для бізнесу. Чотири з восьми великих підприємств, готові продавати або здавати в оренду надлишки майна, одне - має такий намір у майбутньому. Загалом, великому бізнесу цілком достатньо існуючої нерухомості для розширення виробництва, проте, малий бізнес відчуває проблему доволі гостро.

З іншого боку, як ми зазначали, у місті, загалом існує високий потенціал розширення бізнесу – шість компаній планують розширюватися в інших адміністративно-територіальних одиницях, і ще стільки ж розглядають таку можливість. Вісімнадцять підприємств планують також розширяти свій бізнес саме у Конотопі, а ще 34-розглядають таку можливість найближчим часом.

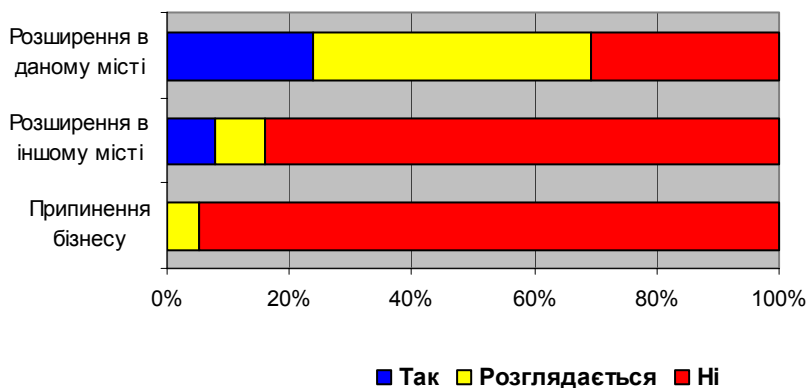

Рис. 16. Інформація про нерухомість і можливості для розширення

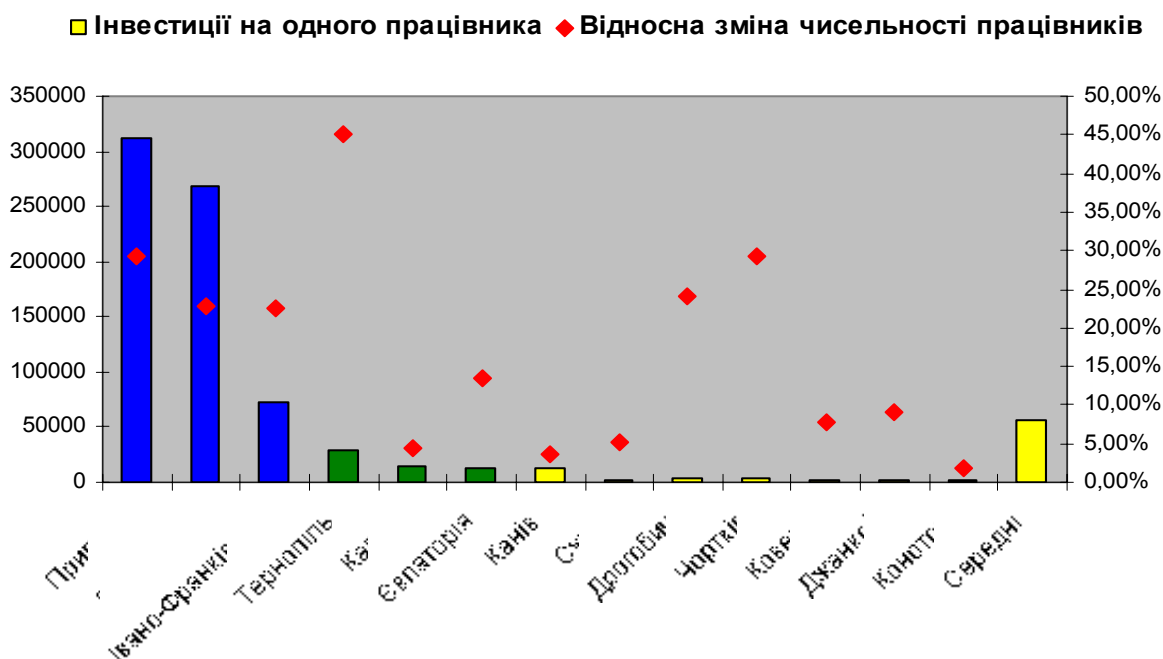
Як відзначалось вище, дуже позитивним є те, що жодне з опитаних підприємств не планує покинути бізнес у Конотопі та перенести виробництво у інші міста.

У той же час чотири підприємства з 75-ти розглядають можливість покинути місто та перенести діяльність у інші міста впродовж найближчих років. Основними причинами такого можливого кроку респонденти назвали: кращий бізнес - клімат у іншому місті,

відсутність землі для розширення, погані послуги органів самоврядування, кращу кон'юнктуру та ширші ринки збуту.

Три підприємства декларують, що покращення бізнес-клімату, розширення ринку збуту в місті та повернення влади «лицем до бізнесу» може зупинити їх від наміру перенести бізнес у інше місто.

Нинішній стан будівель та рівень технологій не видається найкращим, тому багато компаній бажає здійснення суттєвих інвестицій у вдосконалення виробничих потужностей (рис. 17). Однак, внутрішніх ресурсів місцевої економіки явно недостатньо для значних капіталовкладень.

Рис. 17. Плановані інвестиції на одного працівника і створені нові робочі місця

Чотирнадцять з 18-ти підприємств, які планують здійснювати інвестиції у м.Конотопі, вказали суми ймовірних інвестицій, що мають бути вкладені у період 2007-2012 рр. Підприємства планують модернізацію або вдосконалення існуючих споруд та/або технологій, здебільшого на постійній основі. Планується вкласти близько 8,6 млн. грн. і створити 155 нових робочих місць. Якщо ці цифри виявляться реальними, це, безперечно допоможе зростанню місцевої економіки.

Понад трьох-четвертих задекларованого загального обсягу інвестицій припадає на три найбільших підприємства машинобудівної галузі. Обсяг планованих інвестицій є не значним, але спів мірним з цим показником для міст, що мають подібні параметри стану економіки. До того ж, звернемо увагу, що лише 18 з 75-ти підприємств відповіли на це запитання. Очевидно, рівень інвестицій буде значно вищим.

Щодо новостворених робочих місць (155), їх кількість є не надто значною (на жаль, на це запитання відповіло лише 14 з 75 респондентів). Виглядає, що підприємства міста не бажають повідомляти про свої інвестиційні плани, але навіть володіючи такими даними, можемо прогнозувати, що більшість цих робочих місць будуть належати до категорії «низько технологічних».

6. ПОСЛУГИ ТА ВІДНОСИНИ З ОРГАНАМИ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ

Респондентам було запропоновано оцінити дев'ять видів муніципальних послуг за шкалою від 1 до 4 (1 = відмінно, 4 = незадовільно). У середньому ці послуги отримали оцінку 2,7, що є значно вищим показником, ніж у середньому по Україні. Великі підприємства виявились більш критичними, середній бал оцінки – 2,98. Найкращі оцінки, як і варто було очікувати за якість обслуговування поставили саме ті, хто його забезпечує – міські комунальні підприємства. Їх оцінка рекордно висока - 2,48. Рейтинг подано на рис. 18, де праві стовпчики (жовтий колір) – середні значення інших міст, отримані у 2005-2006 рр.), а стовпчики зліва (червоні), узагальнені дані опитаних підприємств міста Конотопа. Відзначимо, що майже усі (крім будівництва житла) з послуг, що надаються місцевою владою оцінено вище, ніж у середньому по Україні.

Найбільш суттєвими проблемами на думку респондентів є стан із будівництвом житла (3,64), утриманням доріг (3,36), охороною правопорядку (2,89), ліцензуванням і наданням дозволів на ведення будівельних робіт (2,74), наданням ділянок і будівель для ведення бізнесу (2,67), а також розвитком комунальної інфраструктури (2,53).

Інші послуги, загалом, оцінені досить високо. А саме: надання дозволів та ліцензій на започаткування і здійснення підприємницької діяльності – 2,42; зусилля міської влади, направлені на розвиток та підтримку малих і середніх підприємств – 2,34 та вивезення сміття – 2,3. Найвищу оцінку отримала робота громадського транспорту – 2,12. Видається, що це рекордно висока оцінка серед усіх опитаних підприємців України.

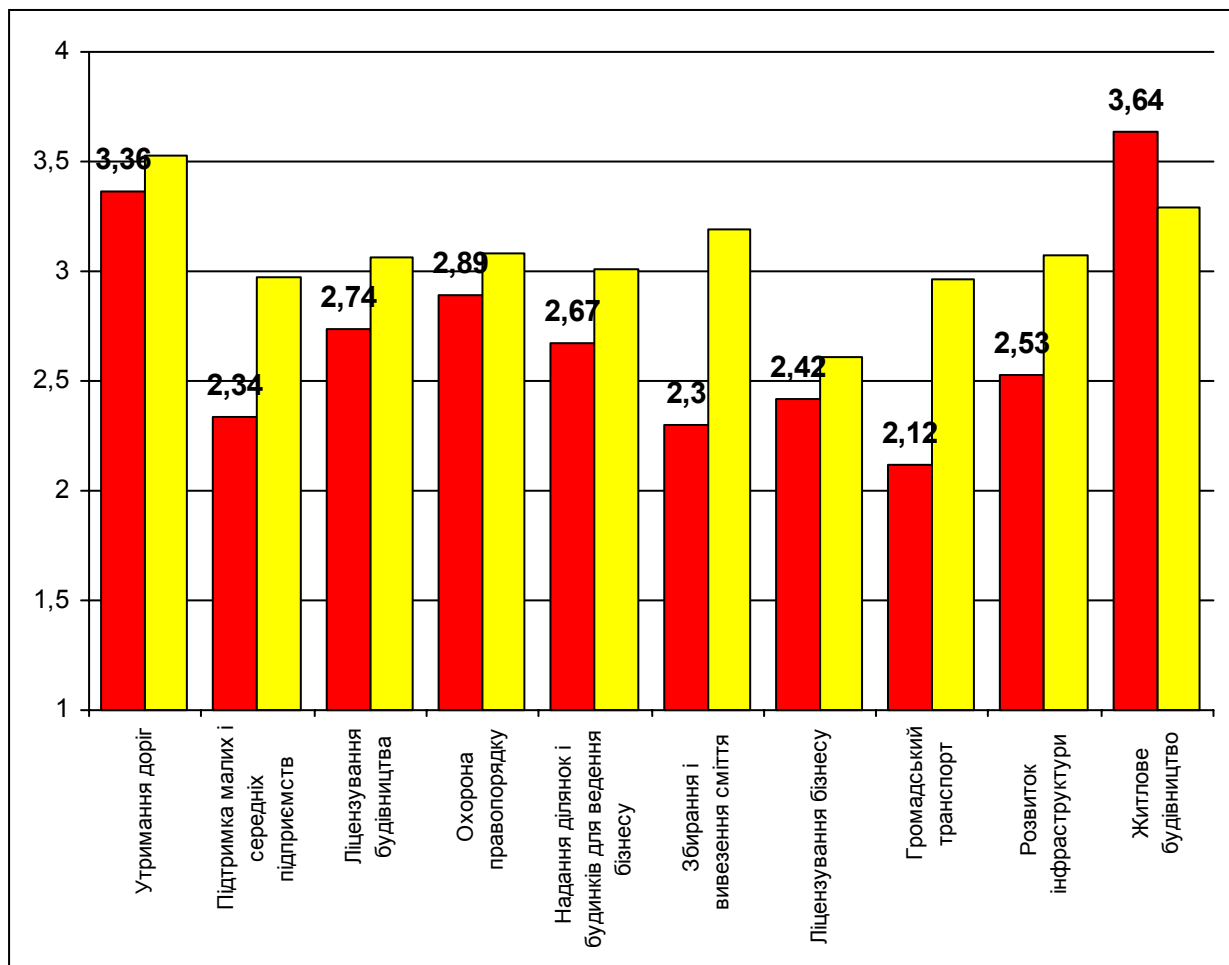

Рис. 18. Послуги органів влади

Однак, за пріоритетами вирішення проблем ситуація є дещо іншою. На думку 65 респондентів, місто в першу чергу має почати з покращення стану утримання доріг. Покращення стану із будівництвом житла визнали як серйозну проблему 45 підприємств. На третьому місці за пріоритетністю з 29-а голосами – охорона правопорядку. Далі, як найнагальніший пріоритет, покращення комунальної інфраструктури -15 голосів.

Крім того, підприємці воліли б перш за все побачити дії влади направлені на підтримку малого та середнього бізнесу (11) та покращення ситуації щодо надання ділянок для ведення бізнесу (10). Швидкого поліпшення у вирішенні проблем із збиранням та вивезенням твердих побутових відходів бажають 8 підприємств.

Ліквідація бюрократичних перепон при отриманні різноманітних дозволів, ліцензій та погоджень, як небезпечна проблема, що має бути розв'язана нагально, визнається лише 4-ма підприємствами. Робота міського транспорту і справді, не вимагає негайного втручання міської влади, адже негайного покращання цієї сфери бажає лише два підприємства.

Відзначимо, що два найважливіші пріоритети як для малого, так і для великого бізнесу щодо першочерговості вирішення проблем міста є однаковими: будівництво житла та ремонт доріг.

Очевидно представники великого бізнесу мають деякі відмінні прагнення з представниками малого бізнесу. Саме останні значно частіше згадували «підтримку малого і середнього підприємництва», ніж представники потужних підприємств.

Підприємства також запитували про послуги, які мають надаватися міською владою (зокрема підрозділом з економічного розвитку) представникам бізнесу міста. Як демонструє рис. 19, підприємства активно підтримують всі з запропонованих послуг, крім «безкоштовне надання земельних ділянок».

Найбільшою популярністю серед респондентів користувалися ідеї створення центру підтримки бізнесу (рівень позитиву - 100%), надання допомоги підприємствам у розвитку робочої сили (позитив - 97%), очікування фінансової підтримки підприємств місцевою владою та надання їм податкових стимулів (для обох, позитив 92%).

Необхідність професійної допомоги підприємствам від міської влади у сфері економічного розвитку та надання переваги місцевим фірмам у розміщенні замовлень позитивним вважають по 89% відповідно. Очікування від міської ради зусиль, направлених на створення у місті бізнес інкубатора отримало рівень підтримки на рівні 87%. Доволі високим є бажання підприємців отримати допомогу у залученні інвестицій– 79%. Високий рівень підтримки у 55% здобуло питання надання безпосередньої підтримки управління (пошук нових ринків та партнерів містом для підприємств).

Цікаво, що на відміну від компаній в інших країнах Східної Європи, респонденти меншою мірою підтримують ідею надання міською владою за символічну ціну приватним підприємствам вільних ділянок, які забезпечені інфраструктурою – схоже, вони не бачать гарантії, що ті, хто отримає таку форму субсидії, насправді почне створювати робочі місця, а сам процес буде прозорим. Тому така потенційна послуга опинилася на останньому місці за популярністю.

Загальний результат поданий на рис. 19.

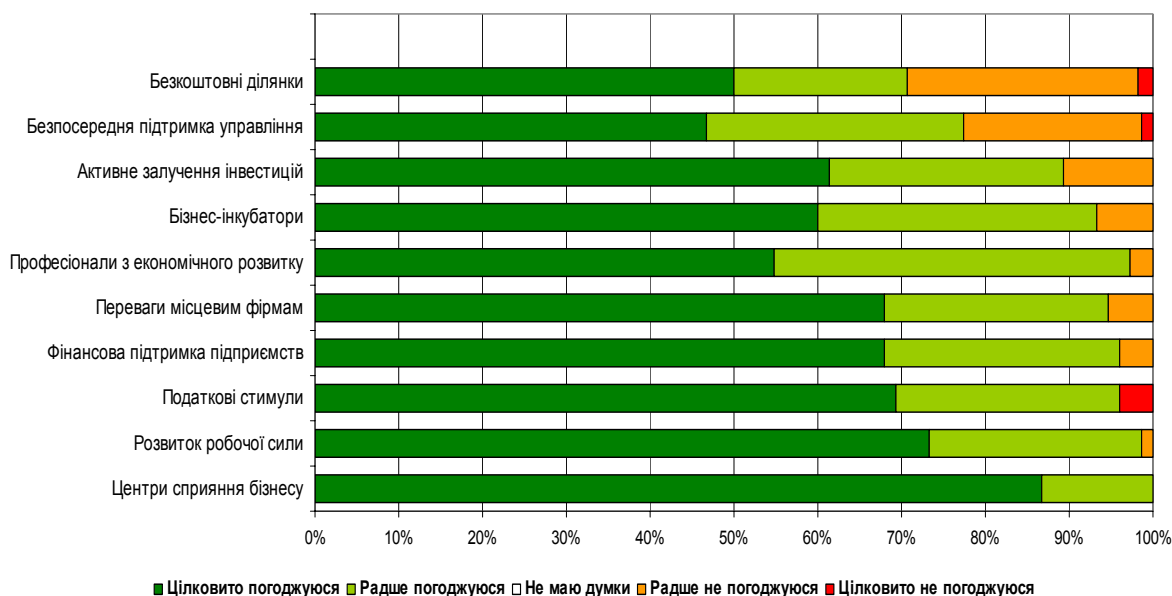

Рис. 19. Послуги підрозділу з економічного розвитку

Підприємства-респонденти також оцінили контакти з владними структурами та посадовцями. Отримані результати (рис. 20) демонструють прийнятний рівень контактів підприємців з органами влади та управління.

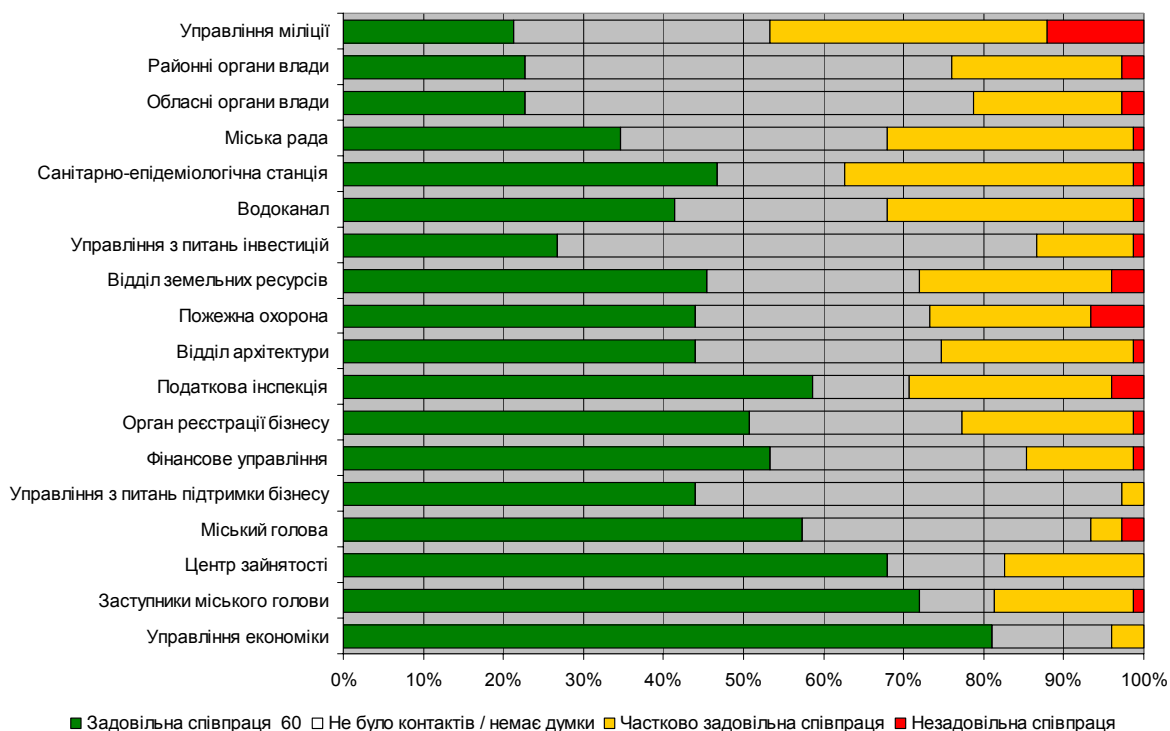

Рис. 20. Контакти з органами влади та управління

Найбільшим виявився рівень контактів підприємців з управлінням економіки. Він є позитивним. Серед тих хто отримав позитивний баланс комунікації: заступники міського голови, центр зайнятості, міський голова, управління міської ради, що відповідає за підтримку бізнесу, фінансове управління, орган реєстрації бізнесу та податкова інспекція.

Досить низьким є рівень контактів підприємців з відділом, що відповідає за роботу з інвесторами та залучення інвестицій. Такий показник є швидше негативним, оскільки підрозділи такого типу створюються саме для налагодження співпраці місцевого бізнесу та бізнесменів. У цьому випадку більше половини респондентів взагалі не спілкувались з підрозділом (або не знають про його існування), що створений саме для постійної співпрацювати з ними. Аналогічні питання слід поставити і щодо підрозділу міської ради який відповідає за підтримку бізнесу. У цьому випадку близько половини підприємств також не контактували з ним, або взагалі не знають про його діяльність.

Найбільш негативний «комунікаційний баланс» в управлінні міліції, районної та обласної влади та міської ради. Однак, якщо зважити, що підприємцям міста не дуже часто потрібно вирішувати питання на обласному та районному рівнях, то цей показник щодо міської ради виглядає дещо прикро.

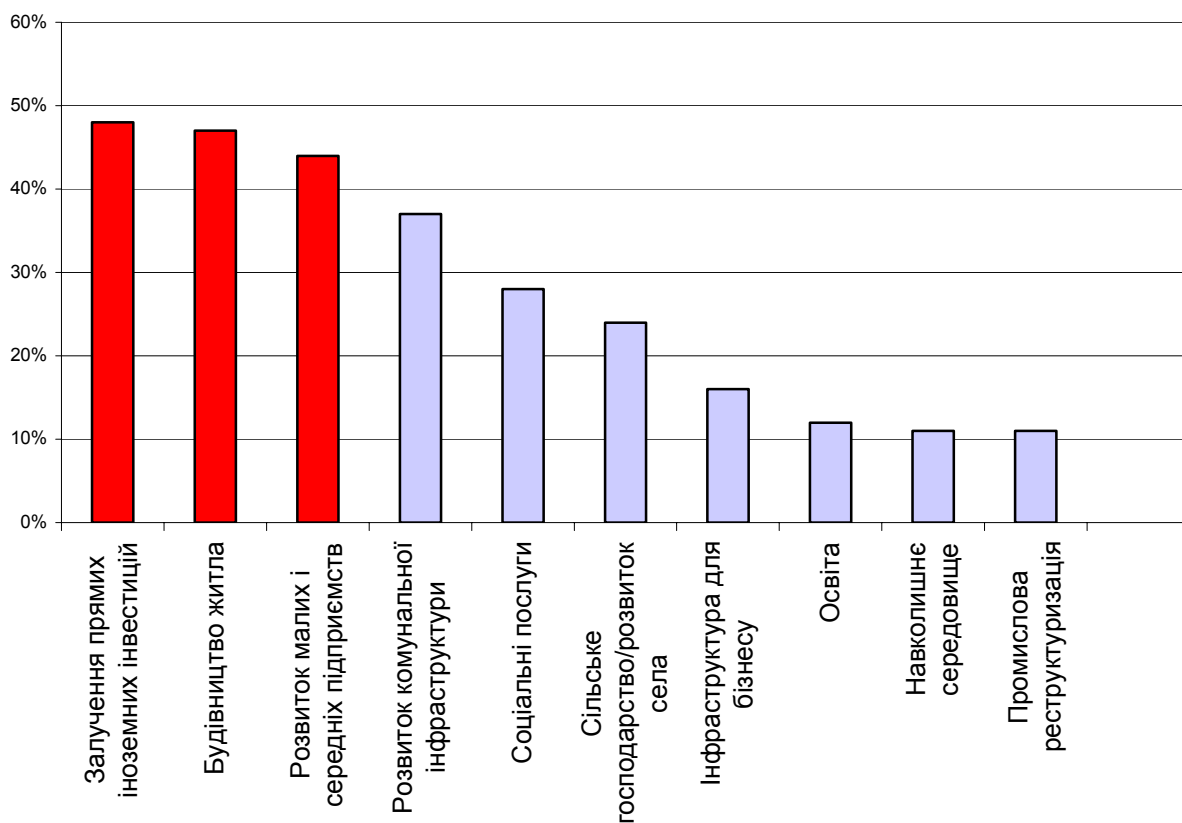
Загалом, слід відзначити, що в цьому розділі йдеться не тільки про рівень співпраці з цими установами, організаціями та посадовими особами, але й про дуже низький рівень спілкування.

Ще раз підкреслимо, що відносно низький рівень контактів бізнесу з підрозділами місцевої влади, які відповідають за питання підтримки малого і середнього підприємництва та інвестицій, демонструє очікування інтенсифікації спілкування та співпраці зі сторони цих служб хоч і при дуже позитивному їх характері.

Численні коментарі менеджерів щодо найбільшої проблеми при спілкуванні бізнесу з цими установами (надали 70 підприємств-респондентів з 75-ти) можна об'єднати в одне речення: надто високий рівень бюрократизму та самих бюрократичних установ, надто багато зайвих документів, тривалі процедури, через які марнується час, нерозуміння чиновниками проблем бізнесу, брак компетентності службовців та байдужість до вирішення проблем підприємців, невідповідне ставлення з боку цих установ до підприємства як до клієнта (та платника податків). Звичайно, ці оцінки є узагальненими і стосуються не тільки служб і виконавчих органів міської ради. Багато підприємців хотіли б отримувати від цих органів консультативну допомогу. Варто звернути увагу, що 5 респондентів у своїх коментарях, щодо спілкування з владними інституціями вжили слово: «корупція».

7. КРИТИЧНІ ПИТАННЯ

Респонденти дали такі відповіді на запитання щодо трьох найбільш важливих напрямків, які мають бути відображені в стратегічному плані економічного розвитку (див. рис. 21):

Рис. 21. Критичні питання

Отже, респонденти, маючи змогу вибрати з дванадцяти запропонованих проблем лише три найбільш важливі, розподіли свій вибір наступним чином:

- залучення прямих іноземних інвестицій – 48 %
- будівництво житла – 47%
- розвиток малих і середніх підприємств – 44%
- розвиток комунальної інфраструктури – 37%
- соціальні послуги – 28%
- сільське господарство та розвиток села – 24 %
- розвиток інфраструктури для бізнесу –16%
- освіта – 12 %
- навколишнє середовище – 11%
- промислова реструктуризація - 11%

8. ЗАГАЛЬНІ ВРАЖЕННЯ

Респондентам запропонували висловити свої загальні враження про органи влади в Конотопі. Відповіді на це запитання також віддзеркалюють загальне відчуття, що міська влада (міський голова, міська рада, виконавчі органи та служби) працюють непогано, але їм слід працювати значно краще. Чотирнадцять з 65 респондентів оцінили якість місцевої влади на відмінно. На «добре» міську владу оцінили лише 38 підприємців.

Слід було очікувати, що місцеву владу високо оцінять саме представники комунальних підприємств, адже це оцінка безпосередньо їх діяльності.

Задовільну оцінку поставили 17-ть підприємств, а погано оцінили роботу міської ради, виконкому, міського голови та усіх виконавчих органів і служб лише двоє.

Середній бал (де 1- відмінно) становить – 2,1.

У комунальних підприємств – 1,82, великих – 2,13, середніх – 1,69, малих – 2,2.

Четверо відповіли, що не «мають власної думки» про місцеву владу у Конотопі.

Місто Конотоп, як місце для ведення бізнесу, отримало дещо гірші оцінки. Вісім опитаних підприємств вважають Конотоп відмінним місцем для ведення бізнесу, а «добрим» - 32-а. Незадовільних оцінок на одну більше, ніж щодо оцінки місцевої влади, тобто три. Задовільним місцем для ведення бізнесу Конотоп вважають представники 30-ти підприємств міста.

Двоє повідомили, що «не мають думки про Конотоп, як місце для ведення бізнесу». Такі відповіді за канонами соціології, найбільш імовірно, слід вважати негативними, припускаючи, що респондент вирішив не афішувати своє негативне ставлення до бізнес-клімату в місті чи міської влади.

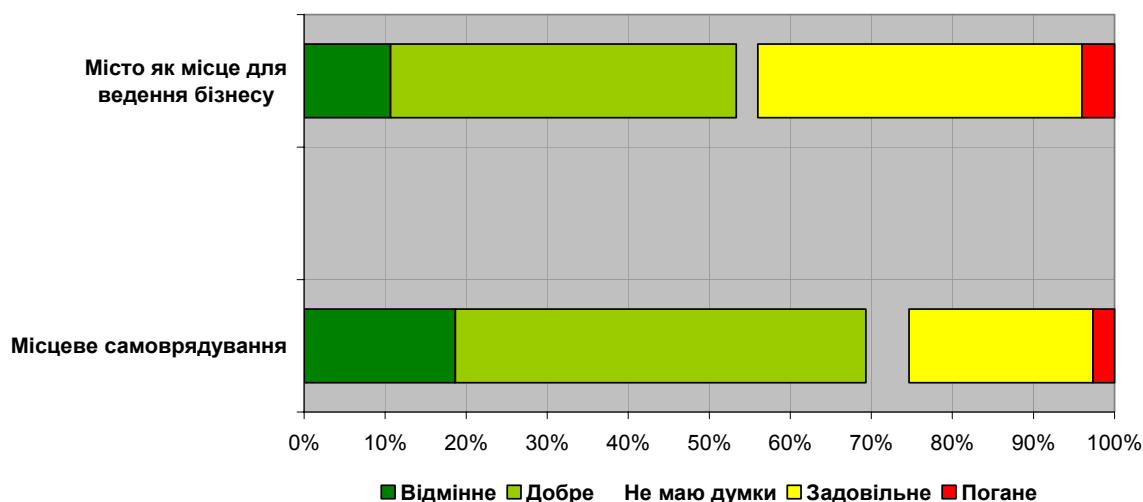

Рис. 22. Загальні враження про місцеву владу та бізнес-клімат міста

Загалом подібні оцінки не є характерними для більшості міст України та промислових міст Східної Європи, хоч як правило, саме місто підприємцями оцінюється вище, як влада. Проте, кількість позитивно та негативно настроєних там є приблизно рівною щодо кожного із запитань.

Серед найважливіших сильних сторін місцевого бізнес-клімату неодноразово називали: зручне географічне розташування та наявність потужного залізничного вузла, наявність потенціалу для розвитку, позитивну динаміку змін, зокрема, покращення

ситуації щодо спрощення дозвільних процедур, створення «дозвільного офісу», демократизація стосунків бізнесу та влади, її позитивне ставлення до бізнесу

Негативні чинники, визначені респондентами:

- багато бюрократії
- нестабільність законодавства та його заплутаність
- проблеми із виділенням землі
- нестабільність економічної ситуації
- проблеми з відшкодуванням ПДВ
- застаріла комунальна інфраструктура
- корупція, байдужість службовців та прозорість їх роботи
- незадовільний стан повернення ПДВ підприємцям
- незахищеність бізнесу від політики
- відсутність стратегії розвитку міста

V. УЗАГАЛЬНЕНИЙ ВИСНОВОК

Цей звіт про результати опитування підприємців відображає узагальнені думки бізнесової спільноти м. Конотопа. Їхнє спільне ставлення до міської влади значною мірою визначатиме, яким буде економічне майбутнє міста – зростання, застій чи занепад. Звіт допоможе експертному комітету стратегічного планування в його роботі і буде корисним для міської влади в роботі над підтримкою та поліпшенням бізнесового клімату в місті.

Проект «Економічний розвиток міст» висловлює вдячність усім представникам підприємств, котрі поділилися своїми думками та надали корисну інформацію експертному комітету стратегічного планування, а також усім працівникам виконавчих органів міської ради та волонтерам, які присвятили свій час проведеному опитуванню.